

DOI 10.31558/2307-2318.2023.2.9

УДК [005.334:339.564]:502-027.3

JEL D 81, F 14, F19, Q 17

Дідович І.І.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та маркетингу НЛТУ України

ORCID ID: [0000-0001-5000-3814](https://orcid.org/0000-0001-5000-3814)

didovych@nltu.edu.ua

Полякова Ю.В.,

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин Львівського торговельно-економічного університету, старший науковий співробітник

ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України”

ORCID ID: [0000-0002-8073-6186](https://orcid.org/0000-0002-8073-6186)

polyakova0909@gmail.com

Атаманчук З.А.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

ORCID: 0000-0002-6139-1653

z.atamanchuk@donnu.edu.ua

Макогін З.Я.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної безпеки та стратегічних студій Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID: 0000-0001-8559-8141

z_makohin@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПОРТУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський досвід розвитку органічного виробництва і ринку органічної продукції, а також підвищення ефективності просування органічних продуктів свідчить про важливу роль організації експорту органічної продукції до країн Європейського Союзу. У сучасних умовах розвитку даного виду економічної діяльності важливим є зменшення ймовірності виникнення ризиків, які можуть перешкоджати подальшому виходу вітчизняних виробників органічної продукції на європейський та світовий ринки. У статті розглянуто особливості застосування інструментів ризик менеджменту при організації експорту органічної продукції вітчизняними виробниками. Проведено аналіз останніх наукових досліджень сфери органічного виробництва та прикладних аспектів застосування ризик-менеджменту. Проаналізовано статистичні дані, які відображають позитивну динаміку експорту українськими виробниками органічної продукції до країн Європейського Союзу. Визначено ключові інструменти ризик-менеджменту, які на думку авторів доцільно застосовувати при експортуванні органічної продукції до країн ЄС, а саме: необхідність чіткого дотримання вимог щодо зберігання, транспортування, обробки органічної продукції та оцінювання ризиків, пов'язаних з органічною продукцією постанови комісії (ЄС) №889/2008, використання в угодах валютного застереження, способів запобігання ризикам вантажних перевезень автомобільним, морським, річковим та залізничним транспортом, залучення до сертифікації продукції виключно органів

сертифікації, включених в перелік, визнаних Європейською Комісією для надання послуг контролю в Україні.

Ключові слова: експорт, органічна продукція, ринок органічної продукції, ризику, ризик-менеджмент, сертифікація.

Рис. – 1. Табл. – 3. Літ. – 15.

Didovych I.,

PhD in Economics, Associate professor of management
and marketing department UNFU

ORCID ID: [0000-0001-5000-3814](https://orcid.org/0000-0001-5000-3814)

didovych@ntu.edu.ua

Poliakova Yu.,

Doctor of Economics, Assistant professor,
Professor of International Economic Relations Department
Lviv University of Trade and Economics

Senior Researcher of State institution

“Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine”

ORCID ID: [0000-0002-8073-6186](https://orcid.org/0000-0002-8073-6186)

polyakova0909@gmail.com

Atamanchuk Z.,

PhD, Associate Professor, International Economic Relations Department,
Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

ORCID: [0000-0002-6139-1653](https://orcid.org/0000-0002-6139-1653)

z.atamanchuk@donnu.edu.ua

Makohin Z.,

PhD, Associate professor of Department of International Security and Strategic Studies
Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: [0000-0001-8559-8141](https://orcid.org/0000-0001-8559-8141)

z_makohin@ukr.net

APPLICATION OF RISK MANAGEMENT TOOLS IN ORGANIZING THE EXPORT OF ORGANIC PRODUCTS TO THE EUROPEAN UNION

The European experience of the development of organic production and the market of organic products, as well as the improvement of the effectiveness of the promotion of organic products, shows the important role of the organization of the export of organic products to the countries of the European Union. In the modern conditions of the development of this type of economic activity, it is important to reduce the probability of the occurrence of risks that may prevent the further entry of domestic producers of organic products into the European and world markets. The article examines the features of the use of risk management tools when organizing the export of organic products by domestic producers. An analysis of the latest scientific research in the field of organic production and applied aspects of the application of risk management was carried out. Statistical data reflecting the positive dynamics of exports of organic products by Ukrainian producers to the countries of the European Union were analyzed. The key risk management tools that should be used when exporting organic products to EU countries are identified, namely: the need for strict compliance with the requirements for storage, transportation, processing of organic products and assessment of risks associated with organic products of Commission Resolution (EU) No. 889 /2008, the use of currency clauses in agreements, ways to prevent the risks of freight transportation by road, sea, river and railway transport, the involvement of only certification bodies included in the list, recognized by the European Commission for providing control services in Ukraine, in the certification of products.

Key words: export, organic products, market of organic products, risks, risk management, certification.

Fig. – 1, Table. – 2, Ref. – 15.

Постановка проблеми. Географія експорту органічної продукції з України продовжує стрімко розширюватися. Продовж останніх років Україна стала важливим постачальником органічних продуктів до ЄС та інших країн світу. Відповідно попит, що стабільно зростає, стимулює виробників поглиблювати діяльність в галузі виробництва органічної сировини та органічних харчових продуктів, шукати нові ринки збуту, налагоджувати експорт. У відповідності до органічного законодавства, виробникам органічної продукції необхідно проводити оцінку ризиків, яка є складовою ризик-менеджменту. Дослідники виокремлюють ризик-менеджмент як систему управління, виділяють як специфічну галузь менеджменту, вказують що це комплекс управлінських дій та заходів впливу на суб'єкти господарської діяльності тощо. Застосування інструментів ризик-менеджменту, дозволяє отримувати переваги в боротьбі за клієнтів та успішно закріплюватися на ринку органічної продукції Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням та дослідженням питань органічного виробництва в Україні та перспектив експорту даного виду продукції займається значна кількість науковців, серед яких слід виділити наступних: Камінський В. [1], Артеменко Л. [2], Міняйло О., Нестерець А. [3], Комеліна О., Гришко В., Лега М. [4], Чичкало-Кондрацька І., Новицька І. [5].

Дослідження теоретичних і практичних аспектів присвячених проблематиці ризик-менеджменту включають наукові праці відомих українських та зарубіжних вчених. Суттєвий внесок у теорію економічного ризику зробили: Балабанова І., Башнянин Г., Бланк І., Донець Л., Дуброва О., Гранатуров В., Великоіваненко Г., Верченко П., Донець Л., Загорський В., Кузьмін О., Мазаракі А., Машина Н., Мізюк Б., Наконечний С., Устенко С., Хохлова М., Штефаніч А., Ястремська О. та багато інших, дослідження яких спрямовані на окремі аспекти сутності ризиків, їх аналізування, й управління ними. Визначенню суті ризик-менеджменту, як інструменту управління господарським ризиком підприємства, присвячено дослідження науковців Мостенської Т. та Скопенко Н. [6] й у якості інструменту забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності – Сосновської О. [7]. Дослідниця Волинець І. [8] оцінювала специфіку організації ризик-менеджменту на підприємстві.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування необхідності застосування інструментів ризик-менеджменту при організації експорту органічної продукції вітчизняного виробництва.

Виклад основного матеріалу. На думку дослідника Камінського В. [1] сприятливі природно-кліматичні умови відкривають перед Україною широкі можливості для переходу на органічне землеробство, що могло б забезпечити нарощування виробництва високоякісних продуктів харчування і для власних потреб, і для перспективних сегментів зовнішнього ринку. Інший дослідник, Артеменко Л. [2] у своїй праці розглянув динамічні світові тенденції розвитку органічного продовольчого ринку. Він зазначив, що успішний досвід провідних країн має прикладне значення для сприяння системності процесу господарювання вітчизняних суб'єктів органічної сфери, ефективність розширення меж органічної сфери стане каталізатором мультиплікативного ефекту забезпечення населення якісними та екологічно безпечними сертифікованими продуктами харчування без шкоди довкіллю та підвищить рівень продовольчої безпеки.

На думку Міняйла О. та Нестерець А. [3] ринок органічної продукції поступово вдосконалюється та є конкурентоспроможним завдяки зростанню попиту іноземних споживачів на українську органічну продукцію. Посилити позиції на конкурентному ринку вдається в першу чергу завдяки масштабам експорту.

З метою просування українських виробників та експортерів органічної продукції «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» разом з партнерами створив «Каталог українських експортерів органічної продукції 2022». У даному каталозі усі зацікавлені в імпорті органічної продукції з України потенційні партнери можуть знайти близько 100 виробників органічної продукції з усіх регіонів України з усіма контактними даними та інформацією про продукти.

Згідно даних, наведених у «Каталозі українських експортерів органічної продукції 2022» [4] у 2018 році Україна посіла **4 місце** за обсягами експорту органічної продукції до ЄС, поступаючись Китаю, Еквадору та Домініканській Республіці.

За підсумками 2019 року, Україна посіла **1 місце в Європі та 2 місце у світі** (зі 123 країн) за обсягами експортованої органічної продукції до ЄС, а за результатами 2020 року – **4 місце** серед найбільших країн-експортерів органічної продукції до ЄС.

Згідно даних, наведених в Урядовому порталі [5] продовж останніх років Україна стала важливим постачальником органічних продуктів до ЄС. Згідно статистичних даних, загальна сума експорту у 2021 році склала \$222 млн., що дозволило нашій державі зайняти 5-те місце у світі зі 126-ти країн за обсягами імпорту органічної продукції до ЄС. Незважаючи на повномасштабну війну, у 2022 році Україна експортувала до ЄС та Швейцарії 225 814 тон органічної продукції, що на 13 % більше, ніж у 2021 році. Експорт органічної продукції в країни Європи склав 226,4 тисячі тон у 2022 році [6].

На думку науковців Чичкало-Кондрацької І. та Новицької І. [7] на сьогоднішній день все більше зростає зацікавленість споживачів до продуктів харчування, які є екологічно чистими і виробництво яких не має негативного впливу на навколишнє середовище, що відкриває значні перспективи для експорту органічних товарів. Вони зазначають, що існуючий світовий досвід розвитку органічного виробництва і ринку органічної продукції, а також підвищення ефективності просування органічних продуктів свідчить: щоб продукт був придбаний кінцевим споживачем повинні взаємодіяти три елементи: держава – виробник – споживач. Крім того, на нашу думку, успішному експорту органічної продукції з України повинно сприяти впровадження окремих інструментів ризик-менеджменту в практичній діяльності вітчизняних виробників органічної продукції.

У сучасній економічній літературі зустрічаються різні варіанти трактування ризик-менеджменту. У таблиці 1 наведено узагальнення підходів до визначення ризик-менеджменту.

Таблиця 1 – Підходи до визначення ризик-менеджменту

№	Визначення	Джерело
1.	Ризик-менеджмент – це специфічна галузь менеджменту, яка потребує знань предметної діяльності фірми, страхової компанії, аналізу господарської діяльності підприємства, математичних методів оптимізації економічних завдань	Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
2.	Ризик-менеджмент розглядається як управління підприємством в цілому або окремими підрозділами з урахуванням факторів ризику	Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. Київ: Борисфен-М, 1996. 336 с.
3.	Ризик-менеджмент – це сукупність методів, прийомів і заходів що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикових подій і вживати заходів до їхнього зменшення	Івченко І.Ю. Економічні ризики. Навчальний посібник (укр. яз.) - К.: Центр навчальної літератури, 2004. 304 с.
4.	Ризик-менеджмент – це комплекс управлінських дій та заходів впливу на суб'єкти господарської діяльності, який забезпечує максимально широке охоплення можливих ризиків, обґрунтоване	Лук'янова В.В. Економічний ризик: навчальний посібник / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. К.: Академія, 2007. 464 с.

	прийняття і доведення їх впливу до оптимально можливих меж для зниження ймовірності настання стохастичних (випадкових) негативних дій і нейтралізації їх наслідків	
5.	Ризик-менеджмент — це система управління ризиками, яка за допомогою сукупності методів, прийомів і заходів дозволяє прогнозувати ризики, визначити їхні ймовірні розміри і наслідки, запобігти чи мінімізувати пов'язані з ними втрати	Фармацевтична енциклопедія. URL: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/6084/rizik-menedzhment
6.	Ризик-менеджмент — це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку	https://uk.wikipedia.org
7.	Управління ризиками – скоординована діяльність щодо управління та нагляду за організацією щодо ризиків	відповідно до міжнародного стандарту ISO 31000 :2009 та польського стандарту PN-ISO 31000:2018-08

У дослідженні Комеліної О., Гришко В. та Лега М. зазначено, що незважаючи на всі труднощі, які виникають у виробників, що експортують свою органічну продукцію, вітчизняні підприємства тримають свою позицію і поступово покращують її за рахунок високої якості [8]. Крім того, слід зазначити, що Європейська Комісія у рамках підтримки України у період військового стану скасувала імпорتنі тарифи і квоти на товари з України та призупинила дію заходів додаткового контролю, що застосовувалися до органічної продукції з України з 2015 року.

Крім того, Мостенська Т. та Скопенко Н. зазначають, що ризик-менеджмент – це сукупність принципів, методів і форм управління організацією та її поведінкою в зовнішньому середовищі в умовах невизначеності та конфліктності [9]. Волинець І. зазначає, що ризик-менеджмент – це система управління ризиками на основі процесу їх ідентифікації, оцінки та аналізу, а також вибору і використання методів нейтралізації їх наслідків, спрямована на досягнення необхідного балансу між стратегічними можливостями підприємства та рівнем ризику, а також знаходження оптимального співвідношення між високим рівнем ризику, що може призвести до банкрутства підприємства та повною відмовою від нього, що призводить до втрати конкурентоспроможності [10].

На рис. 1 наведено ймовірні основні причини порушень під час імпорту органічної продукції з України, які повідомлялися в Інформаційній системі органічного сільського господарства ЄС (OFIS) у 2016 році, яку сформовано за інформацією, наведеною у настановах щодо управління ризиками під час і після врожайної обробки, зберігання та транспортування органічної продукції [11].

Тому, щоб уникнути ризиків забруднення під час зберігання чи транспортування, змішування з традиційною продукцією під час виробництва, зберігання чи транспортування необхідно чітко дотримуватися вимог щодо зберігання, транспортування, обробки органічної продукції та оцінювання ризиків, пов'язаних з органічною продукцією постанови комісії (ЄС) №889/2008.

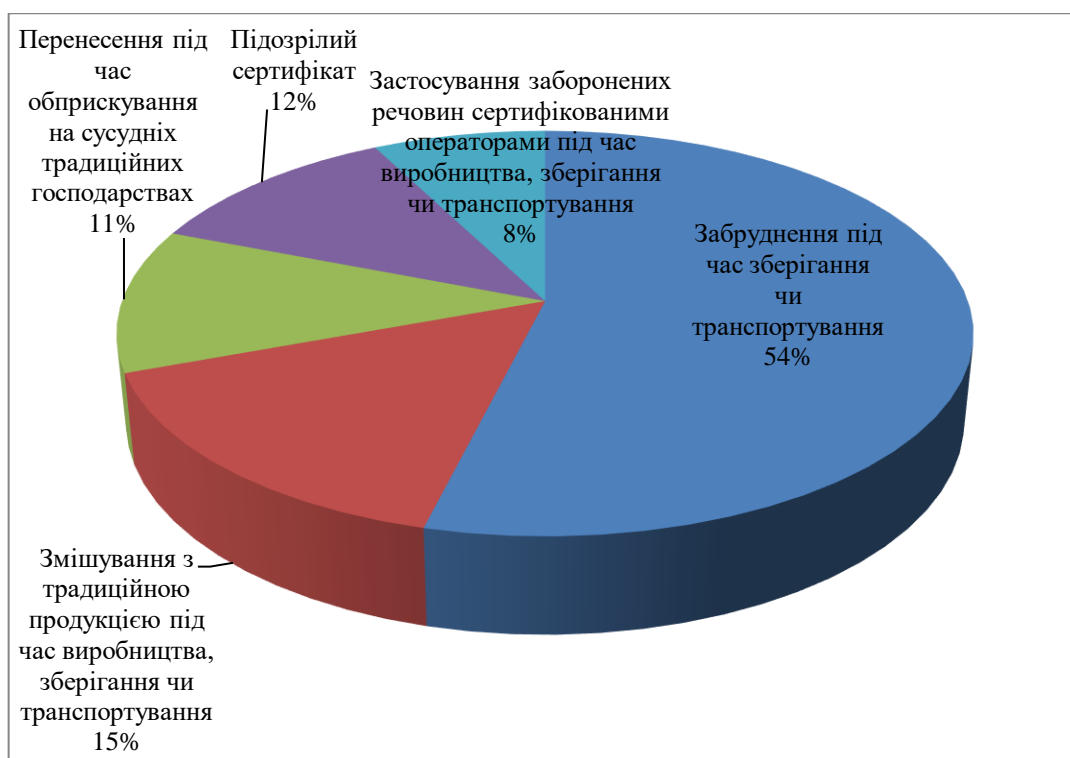

Рисунок 1 – Ймовірні основні причини порушень під час імпорту органічної продукції з України, які повідомлялися в Інформаційній системі органічного сільського господарства ЄС (OFIS) в 2016 році

Джерело: складено автором за [11]

У табл. 2 наведено витяги з вимог щодо зберігання, транспортування, обробки органічної продукції та оцінювання ризиків, пов'язаних з органічною продукцією відповідно до постанови комісії (ЄС) №889/2008 від 5 вересня 2008 р.: детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) №834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів [12].

Таблиця 2 – Витяги з вимог щодо зберігання, транспортування, обробки органічної продукції та оцінювання ризиків, пов'язаних з органічною продукцією постанови комісії (ЄС) №889/2008

Джерело	Зміст
Стаття 31. Пакування та транспортування продукції до іншого оператора або на інший підрозділ	(б) транспортні засоби та/або контейнери, в яких перевозилась традиційна продукція, можуть використовуватися для перевезення органічної продукції, якщо: (з) перед початком транспортування органічної продукції було вжито належних заходів з очищення, ефективність яких перевірено; оператори повинні документувати такі заходи
Стаття 35. Зберігання продукції	При зберіганні продукції на складі потрібно забезпечити ідентифікацію партій і запобігати будь-якому змішуванню з продуктами і/або речовинами, які не відповідають правилам органічного виробництва, або забрудненню такими продуктами і/або речовинами. Слід забезпечити постійну чітку ідентифікацію органічної продукції
Стаття 63. Заходи контролю та обов'язки оператора	Якщо оператори працюють з традиційною і органічною продукцією і остання зберігається у складських приміщеннях, у яких також зберігаються інші сільськогосподарські або харчові продукти: (а) органічні продукти слід тримати окремо від інших сільськогосподарських продуктів і/ або харчових продуктів; (б)

	<p>слід вживати усіх можливих заходів для забезпечення ідентифікації партій товару і запобігання змішуванню або обміну з неорганічними продуктами; (в) перед закладанням органічних продуктів на зберігання було проведено належне прибирання і його ефективність було перевірено; оператори повинні вести відповідні записи про такі операції; (г) слід вживати застережних заходів для зменшення ризику забруднення продуктами або речовинами, забороненими для використання в органічному виробництві та необхідних заходів з очищення; (в) слід вживати застережних заходів для зменшення ризику забруднення продуктами або речовинами, забороненими для використання в органічному виробництві, та необхідних заходів з очищення, які мають застосовуватися у складських приміщеннях і уздовж усього виробничого ланцюга оператора</p>
--	---

При організації експорту органічної продукції може виникнути валютно-фінансовий ризик, який зумовлюється зміною курсу національної валюти. У такому випадку доцільно використовувати в угоді валютне застереження. З юридичної точки зору, валютне застереження є особливою умовою угоди міжнародної купівлі-продажу. Валютне застереження визначає у якій валюті партнери здійснюватимуть розрахункові операції та яким чином коригуватиметься ця грошова сума по відношенню до валюти, яку сторони обрали як оціночний еталон. Практичне використання валютних застережень у зовнішньоекономічних угодах безпосередньо пов'язане з хеджуванням валютних ризиків.

У 2022 році більшість **органічної продукції було експортовано автомобільними шляхами** (58,6 %). За допомогою морського та річкового транспорту експортовано 26,8 %, а залізницею — 14,6 %. Високої частки експорту морським та річковим транспортом було досягнуто завдяки експорту морським шляхом у перші 2 місяці року, а також завдяки сертифікованим терміналам на Дунаї протягом інших місяців, зокрема на початку повномасштабної війни [6].

Як зазначено у дослідженні Тарельника Н. для зменшення впливу транспортно-логістичних ризиків вітчизняним експортерам органічної продукції необхідно користуватися основними способами запобігання ризикам вантажних перевезень автомобільним транспортом, якими є: диверсифікація; передача ризику — передавальна сторона (трансфер) передає ризик приймальній стороні на основі укладання контракту; лімітування; страхування та усунення ризику (відмова від деяких видів діяльності, пов'язаних з ризиком). За можливістю страхування ризику можна розділити на дві складові: до першої належать ті ризики, які можна застрахувати за договором, що передбачає обов'язки страховика їх повної або часткової компенсації втрат доходів; до другої складової — ризики, які не страхуються страховиками (саме ці ризики є потенційними джерелами додаткового прибутку). Як зазначає даний автор, зменшити ризик пошкодження або недостачі вантажу можна здійснити шляхом виконання наступних дій:

- правильного упакування та маркування вантажів;
- якісна організації перевезення, яка враховує специфіку властивостей вантажу;
- страхування вантажів;
- правильний підбір транспорту для кожного окремого вантажу;
- професіоналізмом фахівців транспортної компанії при складуванні, навантаженні, розвантаженні та закріпленні вантажів під час перевезення [13].

Страхувати вантажі необхідно у лідерів страхового ринку вантажних перевезень, якими є наступні страхові компанії: Альянс, ALLIANZ Україна, УНІКА, КВОРУМ, UTICO [13].

Як зазначалося вище, у минулому році за допомогою морського та річкового транспорту експортовано 26,8 %, залізничним транспортом 14,6 % органічної продукції.

Для зменшення ризиків, які можуть виникнути під час використання даних видів транспортування Кабінет Міністрів України прийняв рішення про виділення Міністерству інфраструктури 250 млн грн. з резервного фонду Держбюджету України для гарантування безпеки судноплавства в акваторії українських портів у Дунайському регіоні та перевезень залізничним транспортом [14]. Кошти зберігатимуться на умовному рахунку зберігання коштів (ексроу-рахунок) Міністерства інфраструктури України та у разі потреби будуть надаватися для відшкодування збитків, завданих внаслідок агресії росії проти України. Важливим є те, що завдяки даному рішенню перевізники, яким відмовили у страхуванні ризиків, зможуть отримати необхідні фінансові гарантії.

Скористатися таким механізмом зможуть:

- власники та/або оператори рухомого складу, який перебуває на території

України та допущений до обігу залізницями колії європейського стандарту (1435 мм);

фрахтувальники, оператори та/або власники морських суден та суден внутрішнього плавання, що перебувають в акваторії українських портів у Дунайському регіоні та ходять під прапором України або під прапорами іноземних держав.

До ймовірних основних причин порушень під час імпорту органічної продукції з України віднесено підозрілі сертифікати (див. рис. 1). Тому експортери повинні використовувати державні та приватні стандарти органічного виробництва, згідно яких здійснюється процедура сертифікації.

До державних стандартів органічного виробництва належать:

- стандарти Європейського Союзу та його регламенти щодо органічного виробництва: Регламент Ради (ЄС) №834/2007 та додаткові регламенти: Регламент Комісії (ЄС) №889/2008; Регламент Комісії (ЄС) №1235/2008), що з 1 січня 2022 року замінені Регламентом Комісії ЄС 2018/848;

- стандарти Канади (COR), та США Національна Органічна Програма (NOP);

- стандарти інших країн світу.

Крім того існує ціла низка приватних стандартів, таких як: Bio Suisse (Швейцарія), Naturland (Німеччина й увесь світ), Soil Association (Англія) та інші.

Тому експортерам органічної продукції при орієнтації на європейський ринок вкрай важливо звертатися для сертифікації виключно до міжнародно акредитованих органів сертифікації, включених в перелік, визнаних Європейською Комісією для надання послуг контролю в Україні та мають право видавати сертифікати інспекції на експорт, список яких можна знайти за посиланням https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/01/Certification-bodies-Ukraine_updated_2021.pdf [15].

Висновки. Продовж останніх років Україна стала важливим постачальником органічних продуктів до ЄС, навіть незважаючи на повномасштабну війну, у 2022 році експорт даного виду продукції до країн Європейського Союзу зріс. Застосування окремих інструментів ризик-менеджменту, а саме чітке дотримання вимог щодо зберігання, транспортування, обробки органічної продукції та оцінювання ризиків, пов'язаних з органічною продукцією постанови комісії (ЄС) №889/2008, застосування в угодах валютного застереження, страхування у лідерів страхового ринку вантажних перевезень, залучення до сертифікації продукції органів сертифікації, які включені в перелік, визнаних Європейською Комісією для надання послуг контролю в Україні дозволить експортерам мінімізувати ймовірність виникнення ризиків, а кінцевим споживачам в країнах ЄС гарантувати відповідну якість органічної продукції. Разом з тим, вимагають подальших досліджень необхідність застосування інших інструментів ризик-менеджменту, наприклад, відстеження та ідентифікація всіх імпортованих постачань органічних харчових продуктів, запровадження ефективної системи управління ризиками протягом усього ланцюга постачання органічної продукції, запровадження ефективної системи навчання персоналу щодо вимог органічного виробництва, тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Камінський В. Органічне землеробство - шлях до продовольчої безпеки. *Віче*. 2014. № 9. С. 58-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_9_34 (дата звернення: 01.04.2023).
2. Артеменко Л.Б. Європейський досвід державної підтримки органічного виробництва у контексті забезпечення продовольчої безпеки України. *Агросвіт*. 2019. № 9. С. 46-52. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.9.46> (дата звернення: 19.03.2023).
3. Міняйло О., Нестерець А. Конкурентне середовище органічних продуктів за умов глобалізації. Євроінтеграція України та економічна безпека. 2020. Вип. 2 (25). С. 195–203.
4. Дія. Бізнес. Експортний напрям. Каталог українських експортерів органічної продукції 2022. URL: <https://export.gov.ua/684-katalog-ukrainskikh-eksporteriv-organichnoi-produktsii>. (дата звернення: 07.04.2023).
5. Урядовий портал. URL: www.kmu.gov.ua/news/popry-viinu-ukraina-eksportuvala-do-ies-ta-shveitsarii-na-13-bilshe-orhanichnoi-produktsii-anizh-u-2021-mu-rotsi-taras-vysotskyi (дата звернення: 09.04.2023).
6. Дія. Бізнес. Запустили дашборд щодо експорту української органічної продукції. URL: <https://business.dia.gov.ua/cases/eksport/zapustili-dasbord-sodo-eksportu-ukrainskoi-organichnoi-produktsii> (дата звернення: 09.04.2023).
7. Чичкало-Кондрацька І.Б., Новицька І.В. Світовий досвід просування органічної продукції. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6104> (дата звернення: 11.04.2023).
8. Komelina Olha Перспективи розвитку ринку органічного виробництва в Україні / Olha Komelina, Volodymyr Hryshko, Maryna Leha. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. Полтава: ПНТУ, 2021. Т. 3(82). С. 6-14.
9. Мостенська Т.Л., Скопенко Н.С. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. *Вісник Запорізького національного університету*. Економічні науки. №3(7), 2010. С.72-79.
10. Volynets, I. 2016. The Organization of Risk Management at the Enterprise. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2, 6 (Jul. 2016), 51–55.
11. Ксенія Гулієва, Торальф Ріхтер. Настанови щодо управління ризиками під час післяврожайної обробки, зберігання та транспортування органічної продукції. 2018. *Економічні науки*. URL: <https://templates.organicstandard.ua/loads/Documents>. (дата звернення: 01.04.2023).
12. Постанова комісії (ЄС) №889/2008 від 5 вересня 2008 р. Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) №834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів. URL: https://organicstandard.ua/files/standards/ua/ec/EC_Reg_889_2008_Implementing_Rules_UA.pdf (дата звернення: 07.04.2023).
13. Тарельник Н.В. Класифікація ризиків під час вантажних перевезень автомобільним транспортом. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2021. № 4. С. 92-98.
14. Agroportal. Уряд покриє ризики для судноплавних та залізничних перевізників/. URL: <https://agroportal.ua/news/finansy/uryad-pokriye-riziki-dlya-sudnoplavnih-ta-zaliznichnih-pereviznikov> (дата звернення: 12.04.2023).
15. Список міжнародно акредитованих органів сертифікації (органічне виробництво та обіг органічної продукції), включених до офіційного Переліку затвердженого Комісією ЄС (Регламент (ЄС) №1235/20081 від 08.12.2008), останнє оновлення Регламенту (ЄС) № 2021/4612 від 16.03.2021). URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/01/Certification-bodies-Ukraine-EU-Regulation-1235_updated_2021.pdf. (дата звернення: 21.02.2023).

REFERENCES

1. Kaminsky, V. (2014). Organic farming - the way to food security Viche. - 2014. - No. 9. - P. 58-61. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_9_34. (accessed 01.04.2023).
2. Artemenko, L. (2019) European experience of state support for organic production in the context of ensuring food security of Ukraine. Agroworld No. 9, 46-52. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.9.46>
3. Minyailo, O., Nesterets, A. (2020). Competitive environment of organic products under the conditions of globalization. European integration of Ukraine and economic security. Vol. 2 (25), 195–203. DOI: 10.24144/2078-1431.2020.2(25).191-203
4. Action. Business. Export direction. Catalog of Ukrainian exporters of organic products 2022. Available at: <https://export.gov.ua/684-katalog-ukrainskikh-eksporteriv-organichnoi-produktsii>. (accessed 07. 04 2022).
5. Government portal. www.kmu.gov.ua/news/popry-viinu-ukraina-eksportuvala-does-ta-shveitsarii-na-13-bilshe-orhanichnoi-produktsii-anizh-u-2021-mu-rotsi-taras-vysotskyi (accessed 09.04.2023).
6. Action. Business. Launched a dashboard regarding the export of Ukrainian organic products. Available at: <https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/zapustili-dasbord-sodo-eksportu-ukrainskoi-organichnoi-produkcii>. (accessed 09.04.2023).
7. Chychkalo-Kondratska, I., Novytska, I. (2018). Global experience of promoting organic products. Efficient economy. No. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6104> (accessed: 11.04.2023).
8. Komelina, O., Hryshko, V., Leha, M. (2021). Prospects for the development of the organic production market in Ukraine. "Economy and the region". Poltava: PNTU, (3(82), 6-14. - doi:[https://doi.org/10.26906/EiR.2021.3\(82\).2357](https://doi.org/10.26906/EiR.2021.3(82).2357).
9. Mostenska, T., Skopenko, N. (2010). Risk management as a tool for managing the enterprise's economic risk. Economic sciences. Bulletin of the Zaporizhzhya National University No. 3(7), 72-79.
10. Volynets, I. (2016). The Organization of Risk Management at the Enterprise. Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University. 2, 51–55..DOI: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2016-02-51-55>
11. Gulieva, K., Richter, T. (2018). Guidelines for risk management during post-harvest processing, storage and transportation of organic products. Available at: <https://templates.organicstandard.ua/loads/Documents>. (accessed: 01.04.2023).
12. COMMISSION REGULATION (EC) No. 889/2008 of September 5, 2008 Detailed rules on organic production, labeling and control for the implementation of Council Regulation (EC) No. 834/2007 on organic production and labeling of organic products. Available at: https://organicstandard.ua/files/standards/ua/ec/EC_Reg_889_2008_Implementing_Rules_UA.pdf (accessed: 07.04.2023).
13. Tarelnyk, N. (2012). Classification of risks during freight transportation by road. Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute. No. 4. 92-98. doi: <https://doi.org/10.31649/1997-9266-2021-157-4-92-98>
14. Agroportal. (2022). The government will cover risks for shipping and rail carriers. Available at: <https://agroportal.ua/news/finansy/uryad-pokriye-riziki-dlya-sudnoplavnih-taliznichnih-pereviznikiv> (accessed: 12.04.2023).
15. List of internationally accredited certification bodies (organic production and circulation of organic products), included in the official list approved by the EC Commission (Regulation (EC) No. 1235/20081 dated 08.12.2008) (2021), the latest update of Regulation (EC) No. 2021/ 4612 dated 16.03.2021). Available at: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/01/Certification-bodies-Ukraine-EU-Regulation-1235_updated_2021.pdf/ (accessed 21.02.2023).